

יג-ב "חשמל" הוא נוטריקון: "חיות אש ממללות" [אש יוצא מדיבורן].

במתניתא [בבריייתא] תנא נוטריקון אחר:

עתים "חשות" [שותקות החיות] עתים "ממללות" [כלומר: משבחות ומהללות את ה', רש"י יחזקאל];

בשעה שהדיבור יוצא מפי הקב"ה הרי הן חשות, ובשעה שאין הדיבור יוצא מפי הקב"ה הרי הן ממללות.

כתוב עוד במעשה המרכבה ביחזקאל: והחיות רצוא ושוב כמראה הבזק:

מאי "רצוא ושוב"?

אמר רב יהודה: כאור כלהב היוצא מפי הכבשן ששורפים בו אבנים לסיד.

כלומר: מוציאות החיות את ראשן מתחת הרקיע הנטוי למעלה מראשיהן, וחוזרות ומכניסות אותו ממורא השכינה, במהירות, כריצה ושיבה של להב היוצא מפי האבנים כששורפים אותם.

מאי "כמראה הבזק"?

אמר רבי יוסי בר חנינא: כאור היוצא מבין החרסים.

דרך מזקקי זהב לנקוב כלי חרס נקבים נקבים, וכופין אותו על גבי גחלים שהזהב נתון בהן בתוך כתישת החרסים של לבנים על גבי חרס, ולהב יוצא למעלה דרך נקבי הכלי. והוא עשוי גוונים גוונים, ותמיד יוצא ונכנס.

עוד כתוב בתחילת מעשה המרכבה: "וארא, והנה רוח סערה באה מן הצפון [מבבל שהיא בצפון], ענן גדול ואש מתלקחת, ונוגה לו סביב. ומתוכה בעין החשמל מתוך האש".

מאי בעיא הרוח התם [ב"ח על פי רש"י]? למה הלכה הרוח בכבל?! (12)

אמר רב יהודה אמר רב: שחלך לכבוש את כל העולם כולו תחת נבוכדנצאר הרשע.

וכל כך למה? (13)

כדי שלא יאמרו אומות העולם כשנמסרו בני ישראל ביד בבל: ביד אומה שפלה מסר הקב"ה את בניו, ולפיכך השליט את מלכם תחילה על כל העולם. (14)

אמר הקב"ה: מי גרם לי שאהיה שמש

12. הגירסא שלפנינו היא: "להיכן אזל". להיכן הלכה הרוח? וביאר מהרש"א: כיון שהוזכרה ביאת הרוח, מצפון, למה לא הוזכר כיוון הליכתה? וקאמר, הליכתה לכל העולם, לכבוש.

13. ביאר מהרש"א: רצה לומר, גם אם זכה נבוכדנצאר הרשע למשול על ישראל בשביל שלש פסיעות שהלך, כמבואר בפרק חלק, מכל מקום במה זכה כל כך לכבוש את כל העולם?

14. הכשדים נחשבים לאומה שפלה, שנאמר [ישעיה כג יג]: "הן ארץ כשדים זה העם לא היה", אשר לא כדאי הוא להיות עם, שהרי נקראו "הגוי המר והנמהר", עם שוטה הוא, והוא מן הבריות שהקב"ה מתחרט עליהן על שבראם. רש"י ביחזקאל ובישעיה.

וכתבו התוספות, זהו מה שאמר בגיטין "כל המיצר לישראל נעשה ראש", כלומר: כבר נעשה ראש קודם שמיצר להם.

לעובדי פסילים, להשליט אותם על כל העולם כולו? עונותיהם של ישראל הן גרמו לי!

כתוב עוד במעשה המרכבה ביחזקאל: "וארא החיות, והנה אופן אחד בארץ אצל החיות".

אמר פירש רבי אלעזר: מלאך אחד הוא, שהוא עומד בארץ וראשו מגיע אצל החיות, וזהו שאמר: "בארץ, אצל החיות".

במתניתא תנא: סנדלפון שמו, ונבוח מחברו מהלך חמש מאות שנה, ועומד אחורי המרכבה וקושר כתרים לקונו.⁽¹⁵⁾

ותמהינן: איני! וכי אפשר שידע היכן הוא מקום שכינת כבודו, שישים עליו כתר? והכתיב: ברוך כבוד ה' ממקומו!

כלומר: מאותו מקום בלתי ידוע בו הוא נמצא.

מבלל, ד"מקומו" של הקב"ה — ליכא דידע ליה! [אין מי שיודע היכן מקומו].

ומשינן: אכן אין הוא קושר בעצמו כתר לקונו. אלא דקשר ליה סנדלפון לכתר [מכין הוא את הכתר], ומשביע את הכתר בשם המפורש, ואזל תגא [הולך הכתר מעצמו] ויתיב בדוכתיה [ב"ח; וישוב הוא מעצמו על מקומו].

אמר רבא: כל מה שראה יחזקאל במראות דמעשה המרכבה, ראה אף ישעיה הנביא כששרתה עליו רוח הקודש, כמו שנאמר: "וארא את ה' יושב על כסא רם ונשא", אלא שלא חש ישעיה לפרש את הכל, לפי שהיה ישעיה כמו בן כרך, הרואה את המלך תדיר, ולכן אינו נבהל ממנו, ואינו תמה על מראהו, ואינו חש לספר זאת, וכדמפרש הגמרא ואזיל.

ולמה סיפר יחזקאל את אשר ראה, ואילו ישעיה לא סיפר?

כי למה יחזקאל דומה, לבן כפר שראה את המלך.

ולמה ישעיה דומה, לבן כרך שראה את המלך.

אמר ריש לקיש: מאי מהו ביאור הפסוק דכתיב: "שירו לה' כי גאה גאה" [ב"ח]?

שירו למי שמתגאה על הגאים.

דאמר מר: מלך שבחיות: ארי. מלך שבחמות: שור. מלך שבעופות: נשר.

ואדם מתגאה עליהן.

והקב"ה מתגאה על כולן, ועל כל העולם כולו.⁽¹⁶⁾

15. כתבו התוספות: מתפלתן של צדיקים הוא עושה עטרות.

16. ביאר רש"י: אלו הארבעה, פניהם חקוקות בכסא הכבוד, והקב"ה למעלה מהם. וכתב בטורי אבן: האי "ועל כל העולם" אין

לו ענין לדרשה של פסוק זה. אלא כיון דדריש להאי קרא, דמיירי מגאותו של הקב"ה, העדיף בשבחו לומר שמתגאה נמי על כל העולם כולו, שזה כבוד והדר יותר, כדכתיב: "ברוב עם הדרת מלך", ולא ביחידי סגולה החשובים בלבד.

עוד מפרשת הגמרא פסוקים ממעשה המרכבה ביחזקאל:

"וארא והנה רוח סערה באה מן הצפון, ענן גדול ואש מתלקחת, ונוגה לו סביב, ומתוכה כעין החשמל מתוך האש.

ומתוכה דמות ארבע חיות. וזה מראיהן: דמות אדם להנה.

וארבעה פנים לאחת, וארבע כנפים לאחת להם.

ורגליהם רגל ישרה, וכף רגליהם ככף רגל עגל, ונוצצים כעין נחושת קלל.

וידי אדם מתחת כנפיהם על ארבעת רבעיהם. ופניהם וכנפיהם לארבעתם.

חוברות אשה אל אחותה כנפיהם.

לא יסבו בלכתן, איש אל עבר פניו ילכו.

ודמות פניהם פני אדם [מלפנים].

ופני אריה אל הימין [בעבר הימין של פני האדם] לארבעתם [כן היה בכל ארבעת החיות].

ופני שור מהשמאל [מעבר השמאלי של פני האדם] ופני נשר לארבעתן [מאחורי פני האדם].

כתוב אחד אומר: "ודמות פניהם פני אדם. ופני אריה אל הימין לארבעתם. ופני שור מהשמאל לארבעתן, ופני נשר לארבעתן.

ומאידך, כתיב בספר יחזקאל פרק י:

"וארבעה פנים לאחד [בחיות הקודש מדבר הכתוב].

פני האחד — פני הכרוב [פנים אחד, פני כרוב לו], ופני השני — פני אדם, והשלישי — פני אריה, והרביעי — פני נשר".

ואילו פני שור לא קא חשיב ליה [אלא פני כרוב]!?

אמר תירץ ריש לקיש: יחזקאל ביקש עליו רחמים, והפכו מ"פני שור" ל"פני כרוב".

וכך אמר יחזקאל לפניו: רבונו של עולם! אין קטיגור נעשה סניגור! [ב"ח]

הרי אנו צריכים שיבקשו מרכותיך עלינו רחמים, והשור הרי קטיגור הוא עקב מעשה העגל. (17)

ומפרשינן: מאי "כרוב"?

אמר רבי אבהו: "כרוב" הוא כאילו אמר: כמו רביא.

שכן, כבבל קוריין לינוקא [לתינוק] רביא, ופני תינוק יש לחיות.

אמר ליה רב פפא לאביי: אלא מעתה, שלחיות יש פני תינוק, ואלו הן פני הכרוב:

הא דכתיב [שם בפסוק הנזכר] "פני האחד פני הכרוב, ופני השני פני אדם, והשלישי פני אריה, והרביעי פני נשר", הרי לדבריך היינו פני כרוב היינו פני אדם!?

ומשנינן: אדם וכרוב אכן חד הוא [ב"ח].

והחילוק ביניהם הוא בכך שלאדם יש אפי

17. כתב רש"י: "קטיגור" הוא שונא, ו"סניגור" הוא אוהב מליץ יושר.

רברבי [פנים גדולות], ולכרוב יש "אפי זוטרי" [פנים קטנות].

עוד מקשה הגמרא מנבואת ישעיה לנבואת יחזקאל:

כתוב אחד בנבואת ישעיה **אומר**: "בשנת מות המלך עזיזהו, ואראה את ה' יושב על כסא רם ונשא, ושוליו מלאים את ההיכל.

שרפים עומדים ממעל לו.

יש כנפים, יש כנפים לאחד.

בשתים יכסה פניו, ובשתים יכסה רגליו, ובשתים יעופף.

וקרא זה אל זה ואמר: קדוש".

ומעיד ישעיה שראה שש כנפיים לשרפים.

ומאידך **כתוב אחד** בנבואת יחזקאל **אומר** על החיות: **וארבעה פנים לאחת** "וארבע **כנפים**" **לאחת להם**?! והיינו, שיש להם רק ארבע כנפיים, ולא שש כנפיים כמו שראה ישעיה! (18)

ומשנין: **לא קשיא**, כי:

כאן בימי ישעיה היה להם שש כנפיים, **בזמן שבית המקדש קיים.**

כאן בנבואת יחזקאל **בזמן שאין בית המקדש קיים**, שכבר הגיע זמן שייחרב.

כביכול שנתמעטו כנפי החיות — כשחרב בית המקדש — משלש זוגות כנפים, לשתים. (19)

ומפרשינן: **הי מינייהו אימעוט** [איזה זוג כנפים מתוך שלושת הזוגות התמעט?]

אמר רב הננאל **אמר רב**: **אותן כנפיים שאומרות שירה בהן.**

הן אלו שנאמר בהן "ובשתים יעופף", שמקשקות בקול כנפיהם ואומרות בהן שירה, וכדמשמע מסמיכות המקרא: ובשתים יעופף. וקרא זה אל זה ואמר: קדוש וגו'.

דכתיב הכא: ובשתים יעופף, וקרא זה אל זה ואמר קדוש וגו'.

וכתיב: "התעף עיניך בו ואיננו".

הרי למדת: אותן כנפים שהוא מעופף בהן, אותן כנפים "איננו". (20)

ורבנן אמרי: נתמעטו אותן הכנפים **שמכסות החיות בהן את רגליהם** [כמו שנאמר: ובשתים יכסה רגליו].

והראיה לכך שבנבואת יחזקאל חסרו אותן שתים שמכסות בהן רגליהן, **שהרי נאמר** בנבואת יחזקאל:

"ורגליהם של החיות רגל ישרה".

ואי לא דאימעוט אותן כנפים המכסות את רגליהן, **מנא הוא** [יחזקאל] **ידע** כיצד נראות

בבשר ודם שיכול לומר בו מיעוט, רש"י לקמן.

20. אין זו גזירה שוה, ואינו מביא המקרא הראשון אלא לומר שבאותן כנפים הוא "מעופף", והרי מצאנו "איננו" גבי "התעף".

18. כתבו התוספות: ואע"ג שזה בחיות כתיב וזה בשרפים, מכל מקום מסתבר שגם החיות בשש כנפים כמו השרפים.

19. אף כלפי צבא שכינה הוזקקנו לומר כך כמו

רגליהם המכוסות?! אלא על כרחך, בזמן נבואתו נתמעטו כנפים אלו והיו רגליהן מגולות.

ומקשינן: וכי מה ראייה היא זו? דילמא דגלאי החיות את רגליהן ואחוי ליה [ב"ח; שמא גילו החיות את רגליהן והראום ליחזקאל]?! (21)

דאי לא תימא הכי [כי אם לא תאמר שגילו החיות דברים מכוסים ליחזקאל], אם כן, מה שנאמר בנבואת יחזקאל: "ודמות פניהם פני אדם", האם הכי נמי דאימעוט אותן שתי כנפים בהם הוא מכסה פניו [כמו שנאמר: ובשתים יכסה פניו]?!?

אלא, על כרחך, דאיגלאי, וחזיא ליה [נתגלו פניהם וראה אותן יחזקאל].

אם כן, הכא נמי יש לומר: דאיגלאי רגליהם וחזיא ליה יחזקאל.

ומשינן: הכי השתא! מהו הדמיון?! והרי אין הנדון דומה לראייה, כי אין לדמות גילוי פנים לגילוי רגלים!

בשלמא אפיה, אורח ארעא לגלויי קמי רביה [דרך ארץ הוא לגלות את הפנים בפני האדון ה'].

אלא ברעיה, לאו אורח ארעא לגלויי קמיה רביה! [אבל רגלים, אין זה דרך ארץ לגלותם לפני האדון ה'].

ועל כרחך נתמעטו הכנפים בהן הן מכסות את רגליהן, והיה יכול יחזקאל לראותן.

עוד מקשה הגמרא סתירה בין הכתובים בעניני פמליא של מעלה:

כתוב אחד בספר דניאל אומר: אלף אלפין ישמשוניה, ורבו רבבן קדמוהי יקומוון [אלף אלפים שמשים ישמשו את הקב"ה, ורבי רבבות לפניו יעמודון].

הרי שיש מספר לפמליא של מעלה.

וכתוב אחד בספר איוב אומר: "היש מספר לגודדיו?"

לא קשיא: כאן — בספר איוב — בזמן שבית המקדש קיים.

כאן בדניאל, בזמן שאין בית המקדש קיים, שבימי דניאל כבר חרב הבית.

ואז, כביכול [אף כלפי צבא שכינה הוצרכנו לומר כך כמו בבשר ודם ששייך בו מיעוט, רש"י] שנתמעטה פמליא של מעלה.

תניא: רבי אומר משום אבא יוסי בן דוסאי ליישב הפסוקים:

"אלף אלפין ישמשוניה" — האמור בדניאל — הוא מספר המשמשים בגודד אחד. ואילו למנין גודדיו — אין מספר! כמו שנאמר באיוב.

ורבי ירמיה בר אבא אמר ליישב הפסוקים:

אלף אלפין ישמשוניה, לנחר דינור. שנאמר באותו פסוק בדניאל: נחר דינור נגר ונפק מן

21. כתב רבינו חננאל [וגירסא אחרת קצת היתה לו]: לאחויי יחזקאל דקיימי רגל ישרה, ללמד

שחייב אדם לכוין את רגליו בתפלתו, כמבואר בברכות י מהאי קרא.

קדמוהי [מושך ויוצא מלפניו], אלף אלפין ישמשוניה, ורבו רבבן קדמוהי יקומון.

אבל לכל פמליא של מעלה אכן אין מספר כמו שנאמר באיוב.

והגמרא מפרשת את ענינו של נהר דינור:

מהיבא נפיק, מהיכן נובע נהר דינור?

אמר רבי ירמיה בר אבא אמר רב [ב"ח]: מזיעתן של חיות.

ולחיבן שפיך [משתפך]?

אמר רב זוטרא בר טוביה אמר רב: על ראש רשעים בגיהנם, שנאמר: הנה סערת ה' חמה יצאה וסער מתחולל, על ראש רשעים יחול.

ורב אחא בר יעקב אמר: נהר דינור משתפך על "אשר קומטו" [הם דורות שהעביר הקב"ה מן העולם קודם מתן תורה ולא בראם, ונתנם הקב"ה בגיהנם, כדלקמן, ועליהם נשפך נהר דינור], שנאמר: אשר קומטו ולא עת [הפסוק מתבאר בהמשך], נהר יצוק יסודם. (22)

תניא: אמר רבי שמעון החסיד לפרש הכתוב: "אשר קומטו ולא עת": אלו תשע מאות ושבעים וארבע דורות שקומטו [נגזר עליהם] להיבראות קודם שנברא העולם, י"ד-א ולא נבראו.

כלומר, מפני שהכתוב אומר "דבר צוה לאלף דור", ומשמע שמתן תורה יהיה לאחר אלף דורות. ואולם מתן תורה היה אחר כ"ו דורות, מאדם הראשון ועד משה רבינו. ואותן תתקע"ד דורות שחסרו, טרד אותן הקב"ה, מפני שראה כי אין העולם מתקיים בלא תורה.

עמד הקב"ה, ושתלן לאותן דורות בכל דור ודור, והן הן עזי פנים שבדור. (1)

ורב נחמן בר יצחק אמר לפרש: "אשר קומטו" — לברכה הוא דכתיב — אלו תלמידי חכמים שמקמטין את עצמן משינה [חותכים ממכסת השינה שלהם], על [עבור] דברי תורה [ב"ח] בעולם הזה. והקב"ה מגלה להם סוד הנחר [ב"ח] לעולם הבא, שנאמר: נהר יצוק יסודם. (2)

אמר ליה שמואל לחייא בר רב בר אריא: (3)

אחר כך בלא עתם, בכל דור ודור.

2. כתב המהרש"א, שלפי דרש זה מתפרש הפסוק כך: אלו "אשר קומטו", שמקמטין עצמן בעולם הזה, שהוא עולם זמני וארעי — הרי בעולם הבא, שהוא "בלא עת", שאינו עולם זמני וארעי אלא נצחי, יזכה להם הקב"ה אז את סודו: "נהר יצוק יסודם". וראה ביאור אחר בהגהות "מלא הרועים".

3. בגיטין סב א ובמנחות נג א הגירסא היא: "בר אוריין", ופירש רש"י "בן תורה".

22. התוספות תמהו על כך: וכי עביד הקב"ה דינא בלא דינא, כי מה פשעו להיות בגיהנם?! ולכן פירשו, שלא בראן כאחת אלא שתלן מעט מעט בכל דור, כדמפרש לקמן.

וכתב מהרש"א, כי אף לפירוש רש"י כן הוא, שלא העבירן מן העולם ממש אלא שתלן בכל דור ודור, ועל מה שעושין רשעה בכל דור ודור הם נדונים.

1. כתב המהרש"א כי לפי הדרש הזה מתפרש הפסוק "אשר קומטו ולא עת", שקומטו מלהבראות בעתם, היינו קודם מתן תורה. ונבראו